

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Musila a soudců Jana Filipa (soudce zpravodaje) a Vladimíra Kůrky o ústavní stížnosti stěžovatelky **MUDr. Z. S.**, zastoupené JUDr. Ing. Lukášem Prudilem, Ph.D., advokátem se sídlem v Brně, Bašty 8, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. ledna 2014 č. j. 4 To 39/2014-537 a usnesení Městského soudu v Brně ze dne 20. prosince 2013 č. j. 3 T 50/2012-522, za účasti Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně, jako účastníků řízení, a J. H., zastoupené Mgr. Markétou Vojtáškovou, advokátkou se sídlem ve Zlíně, Kvítková 124, jako vedlejší účastnice řízení, **takto**:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 28. ledna 2014 č. j. 4 To 39/2014-537 a usnesením Městského soudu v Brně ze dne 20. prosince 2013 č. j. 3 T 50/2012-522 **bylo porušeno** stěžovatelčino právo na ochranu majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. ledna 2014 č. j. 4 To 39/2014-537 a usnesení Městského soudu v Brně ze dne 20. prosince 2013 č. j. 3 T 50/2012-522 se proto **ruší**.

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní soud obdržel dne 15. dubna 2014 návrh ve smyslu ustanovení § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), kterým se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, jimiž byla dle jejího tvrzení porušena její ústavně zaručená práva na ochranu majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a na rovné postavení účastníků soudního řízení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny. Po skončení funkčního období původní soudkyně zpravodajky byla věc dne 24. 9. 2014 postoupena k vyřízení novému soudci zpravodaji.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí a příslušného spisového materiálu Ústavní soud zjistil, že v trestním řízení vedeném u Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) pod sp. zn. 3 T 50/2012 vystupovala stěžovatelka jako poškozená, jejíž práva

byla porušena obžalovanou, t. č. její zaměstnankyní, když tato nakupovala jménem stěžovatelky a na její účet zdravotnický materiál (zejména botulotoxin), který sama, bez stěžovatelčina vědomí, užívala k provádění medicínských zákroků. Tím stěžovatelce způsobila škodu ve výši 1 434 850 Kč. Obžalovaná byla rozsudkem městského soudu ze dne 1. srpna 2012 č. j. 3 T 50/2012-366, ve spojení s usnesením Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) ze dne 11. října 2012 sp. zn. 7 To 328/2012, za výše uvedené jednání shledána vinnou ze spáchání trestného činu zpronevěry a byla jí uložena povinnost nahradit stěžovatelce uvedenou škodu a vzniklé náklady řízení. Na základě dovolání podaného obžalovanou však Nejvyšší soud obě rozhodnutí zrušil, když dospěl k závěru o nedostatečném prokázání naplnění znaků trestného činu zpronevěry a za nezákonný označil rovněž výrok, týkající se povinnosti nahradit stěžovatelce způsobenou škodu. Stěžovatelka totiž uzavřela dne 7. ledna 2011, tedy před zahájením trestního stíhání, s obžalovanou dohodu o narovnání ve smyslu ustanovení § 585 a násl. tehdy platného občanského zákoníku (dále jen „občanský zákoník“). Jejím předmětem byla náhrada škody způsobené neoprávněnými nákupy zdravotnického materiálu ze strany obžalované za „uplynulé 4 kalendářní roky“. Tím dle Nejvyššího soudu zanikl původní odpovědnostní vztah a byl nahrazen novým, jímž strany odstranily pochybnosti v otázce odpovědnosti za způsobenou škodu, jakož i její výše. Z toho důvodu nemůže být stěžovatelce náhrada škody přiznána v adhezním řízení. Následně bylo ve věci znovu rozhodováno soudy nižších stupňů, které, vázány názorem Nejvyššího soudu, shledaly obžalovanou vinnou ze spáchání trestného činu podvodu ve smyslu ustanovení § 209 odst. 1 a odst. 4 písm. d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) a stěžovatelku odkázaly s jejím nárokem na občanskoprávní řízení. Napadeným usnesením pak městský soud rozhodl, že stěžovatelce se jako poškozené nepřiznávají náklady řízení ve výši 121 068 Kč. Dospěl přitom k závěru, že povaha věci a okolnosti případu ve smyslu ustanovení § 154 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“) brání tomu, aby byla odsouzené uložena povinnost nahradit náklady řízení vzniklé stěžovatelce. Za takovou okolnost považuje městský soud výše uvedenou dohodu o narovnání, kterou zanikly nejisté závazky mezi odsouzenou a stěžovatelkou a byly nahrazeny závazkem novým. Stěžovatelka se tak nemohla domáhat náhrady škody v adhezním řízení. Její náklady proto dle soudu vznikly „v podstatě zbytečně“ a stěžovatelka se měla primárně soustředit na vymáhání nového závazku. Stěžovatelkou podané odvolání pak zamítl napadeným usnesením krajský soud, který se ztotožnil se závěry soudu městského. Ke stěžovatelčiným námitkám stran složitosti sporu a nejistoty výsledku celého řízení uvedl, že v projednávaném případě je třeba aplikovat zásadu „neznalost zákona neomlouvá“, přičemž zohlednil rovněž skutečnost, že stěžovatelka byla ještě před podáním trestního oznámení zastoupena odborníkem, pročež si měla být právních důsledků uvedených okolností vědoma.

II.

Argumentace stěžovatelky a vyjádření ostatních účastníků řízení

3. Protiústavnost postupu obecných soudů spatřuje stěžovatelka v několika aspektech napadeného řízení. Při výkladu ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu soudy nezohlednily nedávnou novelizaci tohoto, jejímž účelem bylo posílení práv poškozeného. Dle tohoto ustanovení je možné nepřiznat poškozenému náhradu jemu vzniklých nákladů řízení toliko ve zcela mimořádných případech, např. kdy sám

spoluzavinil vznik škody. Taková situace však v projednávaném případě nenastala. Stěžovatelka se naopak stala obětí úmyslného podvodu, spáchaného pouze odsouzenou. Při hodnocení skutkových okolností pak oba soudy nevezly v potaz několik podstatných skutečností. Předně, stěžovatelka byla odsouzenou při uzavírání dohody o narovnání ujištěna, že způsobená škoda odpovídá částce v dohodě uvedené. Skutečný, mnohem větší rozsah způsobené škody vyšel najevo až po sjednání dohody. Dohoda tak byla uzavřena v omylu, vyvolaném lstí ze strany odsouzené. Všechny tyto okolnosti měly soudy zvážit a provést k jejich vyhodnocení doplňující dokazování. To však i přes stěžovatelčiny návrhy neucčinily. Za nepřijatelné pak stěžovatelka považuje, aby jí nebyla náhrada nákladů řízení přiznána s odkazem na zásadu *ignorantia legis neminem excusat*, když stěžovatelčinu argumentaci původně beze zbytku přijaly soudy nižších stupňů. Konečně, stěžovatelka je toho názoru, že soudy porušily mezinárodní závazek stran ochrany jejího majetku, neboť nelze popřít, že stěžovatelka nabyla z postupu státních orgánů v celém trestním řízení legitimní očekávání uspokojení jejího nároku. Nezohledněním této skutečnosti selhaly soudy v povinnosti ochrany takového legitimního očekávání. Ze všech výše uvedených důvodů stěžovatelka navrhla, aby Ústavní soud napadená rozhodnutí zrušil.

III.

Vyjádření ostatních účastníků řízení

4. Městský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že stěžovatelka brojí již několikátou stížností proti témuž. Soud připomněl, že Ústavní soud obvykle nepovažuje oblast náhrady nákladů řízení za hodnou ústavní ochrany. V posuzovaném případě stěžovatelčin zmocněnec nevyvíjel žádnou nadměrnou aktivitu a spíše v napadeném řízení rozporoval názor Nejvyššího soudu. Pokud byla v průběhu řízení najisto postavena otázka, že se stěžovatelka nemohla domáhat nároku na náhradu škody, je nutné všechny její kroky v řízení považovat za v podstatě obsoletní, řízení prodlužující a pro poškozenou materiálně zbytečné. Její práva byla dle městského soudu dostatečně chráněna veřejnou žalobou, která pro stěžovatelku prosadila satisfakci v podobě odsouzení škůdkyně.

5. Krajský soud ve svém vyjádření zcela odkázal na obsah napadeného rozhodnutí.

6. Své vyjádření k ústavní stížnosti zaslala rovněž odsouzená bývalá zaměstnankyně stěžovatelky (dále jen „vedlejší účastnice“), která podanou ústavní stížnost považuje za zjevně neopodstatněnou, neboť napadená rozhodnutí nejsou způsobilá poruší stěžovatelčina základní práva a svobody. Stěžovatelkou uplatněné námitky jsou pouhou pokračující polemikou se skutkovými a právními závěry obecných soudů. Vedlejší účastnice se ztotožňuje s hodnocením skutkového stavu provedeného obecnými soudy a z něj vyplývajícím závěrem o neúčelnosti stěžovatelkou vynaložených nákladů. V takové situaci by byl v rozporu s ústavními principy opačný závěr, zavazující vedlejší účastníci k úhradě stěžovatelkou zbytečně vynaložených prostředků. Nad rámec soudy uvedené argumentace pak ještě vedlejší účastnice připomněla, že stěžovatelkou tvrzené náklady nebyly nijak prokázány. Napadená rozhodnutí jsou tak dle vedlejší účastnice ústavně konformní.

7. Stěžovatelka následně využila svého práva repliky, v níž se neztotožnila se závěrem městského soudu, že by problematika náhrady nákladů řízení nepodléhala plné ústavní ochraně. Dále rozporuje tvrzení, že by jí zvolený zmocněnec nevyvíjel veškerou možnou aktivitu k ochraně jejích práv. Aktivita zmocněnce navíc nemůže dle judikatury

Ústavního soudu být podmínkou pro přiznání náhrady nákladů řízení. Dále stěžovatelka uvedla, že byla k prokázání skutečné výše jí vynaložených nákladů připravena po celou dobu řízení, avšak nebyla k němu doposud vyzvána. Stěžovatelka tak setrvala na svém původním návrhu.

IV.

Formální předpoklady projednání návrhu

8. Ještě dříve, než mohl Ústavní soud přistoupit k věcnému projednání ústavní stížnosti, musel posoudit splnění podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V.

Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

9. Ústavní soud již v minulosti opakovaně vymezil podmínky, za jakých je na základě formálně bezvadné ústavní stížnosti povinen zasáhnout do rozhodovací činnosti obecných soudů, do jejichž soustavy nenáleží a nezkontroluje proto věcnou správnost či „běžnou“ zákonnost jejich rozhodnutí. Oprávněn je do činnosti obecných soudů zasáhnout zásadně jen tehdy, byla-li by jí ústavně nepřípustným způsobem zasažena základní práva a svobody účastníků soudního řízení. Posuzování ústavnosti rozhodovací činnosti obecných soudů se pak v řízení o ústavní stížnosti skládá obvykle ze tří komponentů. Nejprve je Ústavní soud ve smyslu ustanovení § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu povinen posoudit otázku ústavnosti aplikovaných ustanovení právních předpisů. Teprve po vyřešení této otázky Ústavní soud posoudí, zda v řízení byla dodržena ústavně zaručená procesní práva a konečně hodnotí ústavní konformitu výkladu a užití práva hmotného [srov. např. nálezy Ústavního soudu ze dne 20. června 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257) nebo ze dne 11. prosince 1997 sp. zn. III. ÚS 205/97 (N 159/9 SbNU 375)].

10. Ústavní soud přitom nedospěl k závěru, že by jakákoliv v posuzovaném řízení aplikovaná část právního předpisu byla v rozporu s ústavním pořádkem. Ani žádný z účastníků řízení přitom takovou námitku nevznášel.

11. Ani v procesním postupu obecných soudů neshledal Ústavní soud žádné závažné procesní pochybení odůvodňující nutnost kasace soudy vydaných rozhodnutí. Stěžovatelka sice namítala porušení několika procesních práv, její námitky však fakticky směřují především proti hmotněprávním závěrům obecných soudů, aniž by bylo poukázáno na nějaký exces v jejich procesním postupu. Ústavní soud tedy přistoupil k posouzení toho, zda v napadených rozhodnutích popsání užití a výklad zejména ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu ob stojí z hlediska ústavních principů.

12. Zde je třeba připomenout Ústavním soudem opakovaně zdůrazňovanou zdrženlivost při hodnocení rozhodnutí obecných soudů týkajících se náhrady nákladů řízení. Ústavní soud ve své ustálené judikatuře problematiku nákladů řízení považuje z ústavněprávního

hlediska za část soudního řízení, jejíž řešení nedosahuje obvykle ústavněprávní roviny, a to i vzhledem k dostatečně „flexibilní“ právní úpravě, dávající v této oblasti rozhodujícímu soudu dostatečný prostor ke zvážení všech relevantních právních i skutkových okolností probíhajícího řízení (obdobně např. nálezy Ústavního soudu ze dne 20. května 2010 sp. zn. II. ÚS 580/10; dostupný na <http://nalus.usoud.cz>). Tato diskreční pravomoc soudů nezakládá však možnost libovůle soudního rozhodování, ale klade naopak zvýšené nároky na odůvodnění závěru o (ne)přiznání náhrady nákladů řízení [obdobně např. nálezy Ústavního soudu ze dne 19. února 2013 sp. zn. III. ÚS 1526/12 (N 31/68 SbNU 335) nebo nálezy ze dne 12. června 2014 sp. zn. IV. ÚS 2673/13, dostupný na <http://nalus.usoud.cz>].

13. Tato obecná ústavní východiska soudní praxe se přitom zásadně uplatní i v řízení trestním při rozhodování o náhradě nákladů vynaložených k hájení práv poškozeného. Ústavní soud je povinen posoudit rovněž to, zda v rozhodnutí popsané úvahy obecných soudů mají dostatečnou logickou, skutkovou a právní oporu, či zda nejsou projevem přehnaně formalistické aplikace práva. Rozsah i struktura odůvodnění musí vždy odpovídat složitosti případu, resp. složitosti opěrných důvodů rozhodnutí. Odlišná kritéria tohoto hodnocení je však třeba uplatnit v řízeních, v nichž dospějí obecné soudy k nezpochybnitelnému závěru o vině pachatele trestné činnosti. V takovém případě se již řízení o vypořádání nákladů nevede v rovině morálně sporné otázky, či vinou byla škoda způsobena (nebo spoluzaviněna). K takové situaci došlo dle Ústavního soudu v projednávaném případě. Proto i všechny dále uvedené závěry se budou týkat právě a jen případů takového druhu. Právě v nich není tedy poškozený standardním účastníkem soudního řízení, nýbrž obětí trestného činu, snažící se v rámci složitého procesu usvědčování pachatele trestné činnosti dosáhnout náhrady jemu vzniklé škody. Nejedná se o neúspěšného žalobce, u něhož by existoval zájem státu nechat jej nést tíhu nákladů řízení pro jeho procesní či hmotněprávní pochybení. Naopak mezi nové základní zásady trestního řízení nyní podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, nyní patří pravidlo § 2 odst. 15 trestního řádu, podle kterého jsou mimo jiné orgány činné v trestním řízení povinny v každé fázi řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona *nota bene* „vhodným způsobem a srozumitelně poučit“, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků.

14. Právě z důvodu zvláštního postavení poškozeného je dle Ústavního soudu v ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu zakotvena zásada oprávněnosti náhrady poškozeným vynaložených nákladů, která může ustoupit do pozadí jen z důvodu existence výjimečných skutkových okolností. Z ústavněprávního hlediska jde o přímé naplnění ústavního imperativu ochrany majetku, resp. legitimního očekávání v jeho ochranu či náhradu, což je spjata stejně jako výsada *iuris punendi* s povahou moci moderního státu (viz již usnesení Ústavního soudu ze dne 26. února 1997 sp. zn. II. ÚS 361/96, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), který na jedné straně ve veřejném zájmu rozhoduje podle pravidel trestního řízení o tom, zda a jaký trestný čin byl spáchán (čl. 39 a čl. 40 odst. 1 Listiny), na druhé straně zakazuje brát obětem trestné činnosti právo do svých rukou a zaručuje soudní ochranu jejich práv. Proto oběti trestné činnosti mají samozřejmé legitimní očekávání ochrany majetkových práv zakotvených v čl. 11 odst. 1 Listiny, popř. čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

15. Moderní stát ve své současné podobě demokratického právního státu má, s ohledem na takové omezení oběti trestné činnosti, ústavní povinnost vytvořit co možná

nejefektivnější systém procesních institutů, sloužících ke kompenzaci trestnou činností způsobených škod. Aplikací těchto institutů pak nemůže být popřen jejich kompenzační smysl tím, že by se oběti trestných činů na procesním prosazování svých oprávněných nároků nejen nedomohly nápravy, ale byly navíc nuceny vydávat vniveč značné finanční prostředky pro značně nejistý výsledek. Využití těchto institutů přitom nelze brát jen jako „obyčejný“ soukromý zájem jednotlivce, neboť souvisí s výše zmíněným veřejným zájmem a výsadou státu na zjištění trestné činnosti a potrestání jejich pachatelů. Stát je proto povinen takto porušená práva chránit a v maximální možné míře dopomoci jejich náhradě škody na straně poškozeného. To je právě účelem novelizace trestního zákona o obětech trestných činů, neboť k principům právního státu (princip proporcionality) náleží rovněž zákaz nedostatečného zásahu ze strany moderního státu, neboť se tím vyvažuje již mnohokrát Ústavním soudem zmíněná zásada, že stíhání trestné činnosti je věcí státu zakazujícího svémocné brání práva do rukou postižené oběti. Proto se rozhodování podle § 154 odst. 2 trestního řádu nemůže, s ohledem na restorativní funkci trestního řízení a trestního práva, poměřovat ryze podle zásad nalézání o sporných soukromoprávních nárocích v civilním procesu. Pochopitelně práva obětí nejsou neomezená, nicméně je nepřijatelné, aby byl v takových situacích, s nimiž § 154 odst. 2 trestního řádu počítá, poškozený za svůj procesní postup v trestním řízení významně finančně „sankcionován“. Závazkům zákonodárce musí pak vždy logicky odpovídat jejich předvídatelná soudní či obdobná praxe. Teprve z úrovně splnění této podmínky může být dle Ústavního soudu spravedlivě vyměřována odpovědnost poškozeného za neúspěch v adhezním řízení. Ústavní soud proto nemohl přijmout názor z vyjádření městského soudu, podle kterého poškozený je v trestním řízení dostatečně chráněn veřejnou žalobou, která pro něj vymůže satisfakci v podobě odsouzení pachatele.

VI.

Aplikace obecných zásad na projednávanou věc

16. Po zvážení obsahu napadených rozhodnutí, příslušného spisového materiálu, který byl pro účely posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti vyžádán, a veškeré výše uvedené argumentace, dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. Městský soud odůvodnil nepřiznání náhrady nákladů stěžovatelce poukazem na dohodu o narovnání, kterou stěžovatelka s vedlejší účastnicí uzavřela ještě před podáním trestního oznámení a v jejímž důsledku zanikl závazek k náhradě škody z protiprávního činu, který byl nahrazen závazkem jiným. Proto se stěžovatelka nemohla původního závazku domáhat v adhezním řízení a jí vynaložené náklady byly proto dle soudu vydány zbytečně. Krajský soud doplnil tuto úvahu o argument, dle něž byl v průběhu trestního řízení stěžovatelčin nárok posouzen jako neexistující, čehož si jako osoba zastoupená odborníkem měla být, v duchu zásady „neznalost zákona neomlouvá“, vědoma a nedomáhat se tak náhrady škody v adhezním řízení. Bylo tedy třeba posoudit, zda z ústavněprávního hlediska postačují pro zamítnutí stěžovatelčina návrhu uvedené závěry. Po zvážení všech výše uvedených okolností dospěl Ústavní soud k závěru, že takový závěr pro nepřiznání náhrady nákladů řízení nepostačuje, neboť jej Ústavní soud hodnotí jako svévolné pojetí podmínek aplikace ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu, který nyní – jak již bylo výše zdůrazněno – požaduje, aby orgány činné v trestním řízení v každé fázi řízení umožnily poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona *nota bene* „vhodným způsobem a srozumitelně poučit“.

18. Především musí Ústavní soud konstatovat, že k definitivnímu rozhodnutí o zániku původního závazku k náhradě škody, způsobené vedlejší účastníci, nejsou trestní soudy, včetně Nejvyššího soudu, příslušné. Co se týče otázky existence stěžovatelkou tvrzeného nároku, mohly trestní soudy jeho existenci buď závazně uznat, anebo pro vyřešení této otázky stěžovatelku odkázat do sféry občanskoprávního řízení. V projednávaném případě využily druhou z možností, a proto nejsou příléhavé jejich závěry nepřipouštějící pochybnosti ohledně zániku původního závazku. To však samo o sobě nemůže být důvodem ke zrušení napadených rozhodnutí Ústavním soudem, neboť se nejedná o faktický zásah jakéhokoliv stěžovatelčina práva, ale spíše o pochybení v rovině *de lege artis* řádného soudního rozhodování. Jakkoliv tedy nejsou oba soudy kompetentní se autoritativně vyslovit o zániku uvedeného závazku, je vzhledem k účinné právní úpravě ústavně přijatelné, aby jejich v tomto směru učiněný názor, bude-li sám ústavně udržitelný, odůvodnil nepřiznání náhrady nákladů řízení poškozené, ovšem toliko za současného splnění všech níže uvedených ústavněprávních podmínek.

19. V projednávané věci obecné soudy nabyly zřejmě v důsledku rozhodnutí Nejvyššího soudu pochybnosti stran existence původního nároku a namísto dalšího dokazování, vedoucího k vyvrácení těchto pochybností, a důkladného zvažování všech již známých okolností, majících na oprávněnost stěžovatelčina nároku vliv, se rozhodly postoupit tuto otázku civilnímu soudu. K takovému rozhodnutí podle § 43 trestního řádu mají trestní soudy velmi širokou diskreční pravomoc, neboť hodnocení užitečnosti a efektivnosti dalšího dokazování ve vztahu k nárokům poškozených je jejich výhradní pravomocí. Proto Ústavní soud odmítl stěžovatelčinu ústavní stížnost právě proti výrokům odkazujícím stěžovatelku na občanskoprávní řízení (srov. usnesení ze dne 8. července 2014 sp. zn. II. ÚS 3482/13), neboť důvod pro jeho zásah zde nastává jen v případě zcela zjevné svévole. V tomto aspektu soudního rozhodování proto z ústavněprávního hlediska obvykle obstojí i povšechný odkaz na konkrétní právní ustanovení. To však již neplatí pro odůvodnění v oblasti náhrady nákladů řízení. Tuto otázku řeší s konečnou platností, takže tomu musí odpovídat i důkladnost odůvodnění jejich rozhodnutí o této otázce.

20. Relevantní část ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu zní: „*Soud i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení ani zčásti, rozhodne na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení (§ 155 odst. 4), nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu, zejména spoluzavinění poškozeného.*(...)“⁴. Z uvedeného je zřejmé, že nepřiznání náhrady nákladů poškozeného představuje dle zákonodárce výjimečný postup i v případech, kdy soudy odkáží poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení, k čemuž v praxi dochází z různých důvodů. Jediným kritériem pro takové posouzení však nemůže být samotná úspěšnost poškozeného při snaze o uznání nároku v adhezním řízení, neboť pak by nyní platný obsah ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu pozbyl význam. Ústavní soud ve věci sp. zn. II. ÚS 289/12 shledal, že i neuplatnění takového nároku, a jeho logicky následující neuznání, nemůže být oporou pro závěr o neúčelnosti nákladů vynaložených za zastoupení poškozené osoby odborníkem. K tomuto závěru přitom dospěl ještě v době účinnosti starší právní úpravy, která byla pro poškozené přísnější z hlediska možnosti uznání práva na náhradu nákladů řízení. Z výše uvedeného vyplývá, že právo na náhradu nákladů řízení nemůže

být podmíněno pouze neúspěchem v prokázání existence takového nároku. Závěr o nepřiznání předmětné náhrady je tedy nutné, vzhledem k výjimečnosti takového postupu, zevrubně a důkladně odůvodnit a logickou interpretací skutkových okolností prokázat, že stěžovatelčina účast v trestním řízení byla zbytečně nákladná, například ve snaze majetkově poškodit odsouzenou. Právě tuto povinnost obecné soudy dle Ústavního soudu nesplnily, když závěr o nutnosti nepřiznat stěžovatelce náhradu nákladů řízení opřely pouze o existenci písemné dohody o narovnání a aplikaci zásady „neznalost zákona neomlouvá“. Vzhledem ke všem skutkovým a právním okolnostem projednávaného případu považuje Ústavní soud takové odůvodnění za nedostatečně respektující ústavní záruku ochrany stěžovatelčina majetkového nároku.

21. Přitom z vyjádření všech účastníků řízení o ústavní stížnosti se jeví, že spornou otázkou je právě naplnění kritéria zbytečnosti stěžovatelkou vynaložených nákladů. Při řešení tohoto sporu přitom nelze nevízt v potaz konkrétní právní a skutkové okolnosti tohoto případu. Stěžovatelka se připojila k adheznímu řízení s nárokem, který přibližně dvojnásobně převyšoval částku, jež stěžovatelce náležela podle znění dohody o narovnání, uzavřené před začátkem trestního řízení. Oba nároky jsou tedy významně rozdílné a stěžovatelka, vedena snahou o získání náhrady přinejmenším té části škody, pro jejíž získání nebyla uzavřená dohoda dostatečným právním titulem, se obrátila na trestní soudy, jejichž povinností je v zákonem předvídaných případech přiznat náhradu trestnou činností způsobené škody (srov. ustanovení § 228 a násl. trestního řádu). V takové situaci a při aplikaci účinné právní úpravy by bylo dle Ústavního soudu možné označit stěžovatelčin vstup do adhezního řízení za celkově zbytečný či zjevně neúčelný v případě, že by stěžovatelkou vynaložené náklady byly nepřiměřeně vysoké vzhledem k „nemajetkovému“ účelu její účasti v řízení [srov. např. bod 34 nálezu sp. zn. II. ÚS 289/12 ze dne 9. října 2012 (N 170/67 SbNU 83)] anebo by její požadavek náhrady škody způsobené trestnou činností bylo možno označit například za nepřiměřeně zatěžující a zřejmě bezúspěšné či šikanózní uplatňování procesních práv (analogicky srov. např. ustanovení § 138 odst. 1 občanského soudního řádu). Pouhé formální poukázání na existenci dohody o narovnání, kterou však jeden z jejích účastníků již v rozhodné době očividně nepovažuje za uspokojivě řešící nároky související s trestnou činností mu způsobenou škodou, nelze považovat za ústavně konformní hodnocení zbytečnosti postupu, spočívajícího v domáhání se škody nad rámec takové dohody. Aby bylo možné považovat takový závěr za ústavně konformní, musely by obecné soudy ve svých rozhodnutích ozřejmit, v čem je postup poškozeného například nemravný (popř. zavrženíhodný – viz Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1854), zřejmě bezúspěšný nebo pro účastníky trestního řízení nepřiměřeně zatěžující třeba tím, že stěžovatelka měla v rukou již jiný, stejně jistý právní titul (srov. např. usnesení ze dne 12. října 2005 sp. zn. II. ÚS 531/05, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>).

22. O takový závěr se však napadená rozhodnutí zjevně neopírají, svou strohostí pomíjejí řadu významných okolností, namítaných stěžovatelkou, jako např. otázku platného uzavření a trvání dohody, o níž opírají svůj závěr o nemožnosti přiznání náhrady nákladů řízení. Stranou je ponechána otázka uzavření a trvání dohody v rozporu s dobrými mravy, když vedlejší účastnice údajně zatajila podstatné okolnosti jí spáchané trestné činnosti, a to i přes stěžovatelčinu výzvu při uzavírání dohody (č. l. 61 spisu městského soudu), stejně jako sama skutečnost, že stěžovatelka se stala obětí právě trestného činu podvodu, tedy deliktu spáchaného zneužitím neznalosti nebo omylu oběti, jejíž svobodná vůle a vědomí jsou tímto způsobem více či méně potlačeny

obvykle zneužitím její důvěry. Z vyjádření jednotlivých účastníků trestního řízení přitom nejsou nesporné ani další okolnosti týkající se této dohody, jako například různá vyjádření ohledně způsobu jejího uzavření (č. l. 13), způsobu stanovení částky uvedené v dohodě (č. l. 13), nevědomosti stěžovatelky o skutečné škodě (č. l. 16 a 40), údajného iniciování dohody vedlejší účastnicí (č. l. 283), atd. Zřejmé není ani to, zda je dohoda bezrozporná (a tedy platná), když obsahuje vyjádření, dle něž bude skutečná škoda teprve zjištěna, což může značit její prozatímní účel (č. l. 302), a co by případně taková rozpornost pro právní vztah znamenala. Odpovědět je dle Ústavního soudu třeba rovněž na to, zda pro platnost a závaznost dohody hraje roli skutečnost dalšího páčání trestné činnosti po jejím podpisu (č. l. 16 a 277). Na druhou stranu nelze odhlédnout ani od toho, že vedlejší účastnice naopak v jednom z jejích prvotních vyjádření zdůrazňovala pocit určitého nátlaku na podpis dohody (č. l. 44).

23. Mimo otázky, týkající se platnosti dohody o narovnání, lze dále toliko výběrově poukázat rovněž na další okolnosti, které by mohly mít význam pro výrok stran náhrady nákladů stěžovatelky. Takovými jsou například skutečnost sepsání dohody právním odborníkem, upozornění právního zástupce vedlejší účastnice na zánik původního závazku v listinné komunikaci s právním zástupcem stěžovatelky (č. l. 58), jakož i v odvolání (č. l. 377), přiznání náhrady nákladů řízení oběma rozhodujícími soudy v dřívější fázi řízení (např. č. l. 369) a s tím spojená nepředvídatelnost vyřešení této otázky, a bez povšimnutí nelze ponechat ani vyjádření stěžovatelky stran jejího přátelství s vedlejší účastnicí a snahy řešit dlouhou dobu věc mimosoudně (č. l. 60 a 140). Tyto otázky by z hlediska poskytnutí práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny neměly být pominuty při posuzování zbytečnosti vynaložených nákladů.

24. Trestní soudy mají přitom dle Ústavního soudu povinnost vypořádat se se všemi spornými otázkami náhrady nákladů řízení samy, zvláště pokud by jejich čekání na konečné rozhodnutí civilních soudů mělo způsobit další újmu na majetkových právech, ať už stěžovatelky či vedlejší účastnice. Ústavní soud z hlediska svého postavení podle čl. 83 Ústavy České republiky nemůže předepisovat, které z často i protichůdných zásad a hodnot mají v novém řízení převážet. Uvedené výtky k postupu obecných soudů se vztahují toliko k jejich přístupu k odůvodnění napadených rozhodnutí, kterým se dostaly do rozporu s nároky kladenými na ochranu poškozeného v trestním řízení v demokratickém právním státě.

25. Ústavní soud tedy z výše uvedených důvodů shledal, že napadenými rozhodnutími soudy porušily stěžovatelčino právo na ochranu majetku ve smyslu čl. 11 odst. 1 a právo na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Proto Ústavní soud mimo ústní jednání vyhověl ústavní stížnosti podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a dle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil rozhodnutí vyjmenovaná ve výroku tohoto nálezu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 19. února 2015

Jan Musil
předseda senátu Ústavního soudu